

Qələmin gücü

Xeyrəddin Qoca... Azərbaycan oxucusuna yaxşı tanış olan bir imza... Bircə əlavəm ola bilər ki, mən bu doğma imza sahiblə şəxsən tanış olmağmla da xoşalam. Hər dəfə iş otağmda, ən müxtəlif tədbirlərdə olan görüşlərimizin, dadlı-duzlu söhbətlərimizin sonuna Bualonun bir məşhur kəlamı nöqtə qoyur: «Sizi tənqid edənlərlə dost olun».

Bualonun bu məntiqli kəlamını mən həm də cəmiyyətimiz, gerçək həyatımız üçün təkrarlayıram.

Eyni zamanda bilirəm ki, Xeyrəddin Qoca dərin görünmək üçün mücərrəd düşüncələrə qapılanlardan deyil. Gərək onunla necə varsansa elə - sadə, olduğun kimi danışasan. Təbiəti, xarakteri belədi. Və haqqına olaraq da xarakteri olmayan insanları bir əşya kimi qəbul edir.

Təbii ki, Xeyrəddin Qoca bütün səmimiyyəti, qabarıq xarakteri ilə həyat adamıdır. Ancaq bütün fərdi keyfiyyətlərinin önündə onun ilk növbədə ədəbiyyat adamı olması həqiqəti dayanır. Frans Kafkanın fikirləri haradasa Xeyrəddin müəllimin ədəbiyyata olan münasibətinin şəkillənməsi kimidi: «Hərtərəfli inkişaf naminə tənqidi qiymətləndirən, bütün maneələrə rəğmən ictimai həyata hərtərəfli nüfuz edən, millətdə ruh yüksəkliyi yaradan müdrik başçıdır ədəbiyyat... Bütöv bir xalqın bəla ilə üz-üzə dayandığı bir anda xeyir verə biləcək qüvvələrin ümumi iş

cəlb olunmasını, millətin diqqətini öz şəxsi problemlərindən daha yüksəkdə dayanan ümummilli məsələyə yönəldə bilən mahir siyasətçidir ədəbiyyat».

Elə bil ki, bu deyilənlər Xeyrəddin müəllimin ədəbi fəaliyyətini bir araya gətirən seçilmiş əsərlərinə ön söz kimi yazılıb. Doğrudan da onun qələmə aldıkları həmişə millətin diqqətini öz şəxsi problemlərindən daha yüksəkdə dayanan ümummilli məsələlərə yönəltməyə hesablanmış.

Xeyrəddin Qoca təbiətən lirik, daha çox da romantik xarakter daşıyıcısı olan bir qələm adamıdır. Ancaq ədəbi tərcümeyi-halından bəhs edənlər ondan C.Məmmədquluzadə, Ə.Haqqverdiyev ənənələrinin köynəyindən çıxmış satirik yazıçı kimi bəhs edirlər. Bu, təbiidi. Yerə sığmayıb da göylər adamı olmaq düşüncəsinə hesablananların yer həqiqətlərinə olan fərqli münasibətini ironik, satirik ədəbiyyat müstəvisi qədər heç bir nəsnə bütün dolğunluğu ilə ifadə edə bilməz.

X.Qoca o yazıçılardan ki, o, öz qələminin istiqamətverici satira gücü ilə oxucunu «irəliyə, özü-özünə qələbə çalmaqla, yüksəkliyə qalxmağa çağırır».

Əslində, adına mədəniyyət və ədəbiyyat xadimi deyilən hər bir yaradıcı insan bu böyük çağırışın missionerləridir. Həqiqətən də «insan olmaq müalicə olunmayan ikilikdən əziyyət çəkmək deməkdir və yazıçılar bu zaman insanların müalicə-

sinə çalışırlar». Bu deyilənləri tərəddüdsüz-filansız Xeyrəddin Qocanın da yaradıcılığına, yazıçı məramına şamil etmək olar. Eyni dərəcədə də tərəddüdsüz-filansız demək olar ki, onun oxuculara və cəmiyyətə aşılamaq istədiyi başlıca fikir məşhur bir deyimlə həmahəngdi: «Qoy insan şükür etsin, həssas və xeyirxah olsun!».

Xeyrəddin Qoca obrazı mənim üçün sözsüz şəkil, şərhətsiz yazı kimidir. Bu əziz adın arxasında dayanan şəxsi göz önünə gətirsək, əlbəəl insanın ruhunu, düşüncəsini tam bir şəffaflıq aurası qapsayır - bütün səmimiyyəti təbiiliyi ilə bir arada. O, heç bir halda fərman imzalamır, əmr vermir... Sadəcə, problemi nişan verir, diqqəti yönəldir, düşünməyə vadar edir. Onun yazdıqları düşünə bilənlərin dünyasına daha yaxın, iç-içədi.

Xeyrəddin Qocanın dəyərli yaradıcılığı və bənzərsiz şəxsiyyəti haqqında ulu öndər Heydər Əliyev də daxil olmaqla, mənim özümün də böyük sayğı bəslədiyim xalq yazıçıları Anar, Elçin, xalq şairləri Fikrət Qoca, Sabir Rüstəmخانlı, akademik İsa Həbibbəyli, professorlar Pənah Xəlilov, Nizami Cəfərov və başqaları çox səmimi, ürəkdən gələn fikirlər söyləyiblər. Bu söyləmələr elə səmimi, obyektiv və işıqlıdır ki, əlavə şərhə, izaha, xüsusi bir yazı yazmağa da ehtiyac qalmır. Sadəcə, uzun illər mətbuat sahəsində çalışan insan kimi bir dəqiq müşahidəmi əlavə etmək istəyirəm ki, redaksiyaya ünvanladığı hər hansı bir yazı üzərində nə nə yarpağı kimi əsən, aqibətilə maraqlanan və son çap mərhələsinə qədər nigaraneçliliğini gizlətməyən üç-dörd yazı-pozu əhli tanıyıram ki, onlardan biri məhz Xeyrəddin

Qocadır. Sona, çap olunana qədər bədii mətndəki ən adi sözün, mətləbin işlənmə yerini, məna tutumunu götür-qoy etmək, onu təzələmək, dəqiqləşdirmək imkanını əldən verməmək onun sənət qarşısındakı məsuliyyət, oxucuya, cəmiyyətə olan ehtiram duyğusundan qaynaqlanır.

Bütün məqamlarda «Gerçəyi axtarmaq onu əldə etməkdən daha qiymətli-dir» fikri X.Qocanın yaradıcılıq amalıdır. Doğrudan da «həyatı yaşamağın iki yolu var; biri heç bir şey möcüzə deyilməmiş, digəri hər şey möcüzə deyilməmiş, digəri hər şey möcüzəymiş kimi yaşamaq». Bu fikir onun yaşam tərzini şərtləndirir; X.Qoca bir insan, ictimai xadim kimi də, əsərlərilə dövrün sosial, mədəni problemlərini hədəfə alan yazıçı kimi də hazır, hesablanmış münasibət qəliblərini qəbul edə bilməyən vətəndaşdır.

Öz gözüylə görə və öz ürəyilə hiss edən bilənlərin az qala tarixin görünməzliyinə gömüldüyü çağdaş həyatın bütün arzulanmazlıqlarını müasir dəyərlər və baxışlar prizmasından bir araya gətirərək «hamısına birdən gülə bilmək» ustalığı X.Qocanın ən kiçikhəcmli, miniatür janrda qələmə aldığı yazılarında belə özünü apaydın büruzə verir. Onun son dərəcə incə, zərif, eyni zamanda satirik qələmlə diqqətə çatdırdığı həyat və yaşam ştrixləri oxucuya çox zaman irihəcmli roman və povestlərin verə bilmədiyi impulsu verir; oxucu bu kiçikhəcmli, ancaq həyatın o üzündən gələn hekayələri oxuduqca, demək olar ki, hər gün üzleşdiyi sosial-ictimai problemin hardan qaynaqlanmasının fərqi qənaət verir...

SƏRVAZ